

Anna RYBICKA

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

## Psychologiczne oblicza patriotyzmu

**Streszczenie:** Patriotyzm, będąc złożonym zjawiskiem, podlega badaniom wielu nauk, m.in. psychologii. Celem artykułu jest przedstawienie różnych podejść do zagadnienia udziału procesów psychologicznych zachodzących w ramach patriotyzmu oraz zwrócenie uwagi na istotny czynnik psychologiczny przy badaniu tego zjawiska. Metoda badawcza polegała na wyszukaniu artykułów naukowych za pomocą narzędzi EBSCO oraz Google Scholar. Jak uważa Bogdan Wojciszke, patriotyzm oznacza przywiązanie i pozytywny stosunek do własnego narodu i jest jednym z rodzajów tożsamości społecznej. Jolanta Szczurkowska wymienia trzy komponenty postawy patriotycznej oraz opisuje etapy jej rozwoju. Patriotyzm wiąże się także z motywem przynależności. Podejście ewolucyjne wskazuje na korzyści z przynależności do grupy. Jednostki mają większe szanse przetrwania i życia w dobrobycie. Patriotyzm można powiązać także z potrzebą przynależności z teorii hierarchii potrzeb Masłowa oraz czterema wymiarami tożsamości grupowej wymienionymi przez Sonię Roccas. Między grupami (także narodowymi) zachodzi zjawisko preferencji grupy własnej. Próby jego wyjaśnienia mają miejsce zazwyczaj w oparciu o teorię rzeczywistego konfliktu interesów oraz teorii tożsamości społecznej. George Lakoff zwraca uwagę na metaforę „Narodu jako Rodziny”. Michael J. Bader w patriotyzmie widzi przede wszystkim próbę zaspokojenia potrzeb bezpieczeństwa i przywiązania. W przypadku patriotyzmu, związane z ludzkimi potrzebami intensywne emocje, a nie wyłącznie poznawcze przekonania, mają swój udział.

**Słowa kluczowe:** patriotyzm, psychologia, przynależność, preferencja grupy własnej

### Wstęp

**P**atriotyzm, będąc złożonym zjawiskiem, podlega badaniom wielu nauk. Są nimi między innymi socjologia, politologia i psychologia. Bezpośrednio dotyczy on ludzkich przekonań, uczuć, a także emocji, zatem psychologia może wnieść istotny wkład w rozumienie postawy patriotycznej.

Celem artykułu jest przedstawienie różnych podejść do zagadnienia udziału procesów psychologicznych zachodzących w ramach patriotyzmu oraz zwrócenie uwagi na istotny czynnik psychologiczny przy badaniu tego zjawiska. Metoda badawcza polegała na wyszukaniu polsko-

i anglojęzycznych publikacji naukowych przy użyciu słów kluczowych: psychologia AND patriotyzm oraz psychology AND patriotism za pomocą narzędzi EBSCO oraz Google Scholar z przedziału czasowego 1901–2017. Wybór tekstów uzależniony był od adekwatności treści względem ustalonego tematu.

### **Patriotyzm i postawa patriotyczna**

Według Bogdana Wojciszke, patriotyzm to „przywiązanie i pozytywny stosunek do własnego narodu” (Wojciszke, 2011, s. 540). Jest to jeden z rodzajów tożsamości społecznej, którą definiuje on jako „doświadczenie siebie samego jako członka grupy, z którą człowiek się utożsamia” (Wojciszke, 2011, s. 545). Jolanta Szczurkowska wymienia trzy komponenty postawy patriotycznej: poznawczy, emocjonalno-ewaluatywny oraz behawioralny. Komponent poznawczy to wiedza jednostki, będąca źródłem jej sądów o ojczyźnie. Sądy te dotyczą historii, kultury, warunków naturalnych czy sytuacji gospodarczo-politycznej. Drugi składnik postawy patriotycznej, emocjonalno-ewaluatywny, zawiera w sobie ewaluację narodu i ojczyzny oraz będącego jej efektem emocjonalnego reagowania na te obiekty. Emocje związane z postawą patriotyczną mogą być zróżnicowane zarówno pod względem kierunku, złożoności czy intensywności. Ostatni komponent, behawioralny, dotyczy zachowania, a więc gotowości człowieka do podejmowania działań wobec ojczyzny. Postawę patriotyczną można wyrażać na różne sposoby, od wywieszania flagi w święta narodowe, po służbę w wojsku (Szczurkowska, 2016, s. 92–93).

### **Rozwój postawy patriotycznej**

J. Szczurkowska, przedstawiając rozwój postawy patriotycznej, zaczyna od najniższego poziomu, który jest pierwotną formą emocjonalnego przeżywania swojej przynależności do danego kraju i narodu. Odwołuje się do efektu czystej ekspozycji sformułowanego przez Roberta Zajoncę (1985, za: Szczurkowska, 2016, s. 101), który polega na tym, że im bardziej jednostka będzie spotykać się z danym bodźcem, tym bardziej będzie skłonna go polubić i preferować. Zgodnie z tym efektem, mieszkając w Polsce, Polak prawdopodobnie będzie odczuwał pozytywne emocje względem języka polskiego, polskich tradycji czy symboli narodowych

z racji tego, iż jest nimi od dziecka otoczony. Najczęściej człowiek nie jest świadomy zachodzenia procesu kształtowania się afektywnego stosunku do ojczyzny. W sposób wręcz automatyczny pozytywnie ocenia swój kraj i naród.

Obok aspektu emocjonalnego, w rozwoju postawy patriotycznej mają udział także procesy społecznego uczenia się. Poprzez swoją podatność na nagrody, normy czy modelowanie (uczenie się zachowania poprzez obserwację), jednostka umacnia swoją więź z ojczyzną. Jednocześnie zaczyna zbierać wiedzę na temat społecznie pożądanego zachowania wobec ojczyzny oraz buduje przekonania o własnym kraju i jego mieszkańcach.

Odczuwanie patriotycznej dumy może pojawić się gdy w jednostce ukształtuje się zdolność do refleksji nad ojczyzną. Na tym etapie rozwoju, swój początek mogą mieć procesy kierunkujące rozwój postawy ku nacjonalizmowi lub ku patriotyzmowi. O jej kierunku decyduje forma dumy narodowej. Gdy przybiera ona postać ekstremalną, będąc raczej pychą z załączkiem poczucia wyższości własnego narodu nad innymi, może dać podwaliny dla nacjonalizmu. W przypadku patriotyzmu, narodowa pozytywna samoocena nie jest zawyżona.

Z czasem, gdy jednostka zaczyna cenić uniwersalne wartości, przestaje być motywowana wyłącznie do spostrzegania dobrych stron ojczyzny. Zauważa kwestie, które powinny ulec zmianie. Idee szacunku dla człowieka i równego traktowania wszystkich narodów nabierają dla niej większej wartości niż narodowa przynależność kategoriałna.

Ostatnim etapem jest patriotyzm dojrzały. Uwidacznia się on poprzez miłość do ojczyzny, dumę z niej, a jednocześnie takie preferowanie narodowe, które łączy się z szacunkiem dla innych i traktowaniem ich na tych samych zasadach, co przedstawiciele własnego narodu. Efektem osiągnięcia tego poziomu w rozwoju postawy patriotycznej, może być motywacja do podejmowania działań na rzecz ogólnoludzkiego dobra. Osoba, która osiąga taki poziom, dostrzega, że poprzez działanie dla wszystkich, możliwe jest zapewnienie też dobra ojczyzny.

Co interesujące, do pewnego etapu drogi rozwoju postawy patriotycznej i nacjonalistycznej są bardzo podobne. Rozchodzą się one jednak w momencie, w którym jednostka zaczyna cenić uniwersalne wartości humanistyczne, dobro, szacunek dla innych, tolerancję, sprawiedliwość, pokój i harmonię (Szczyrkowska, 2016, s. 101–104).

Zdaniem przedstawicieli psychologii rozwojowej, Jeana Piageta i Anne-Marie Weil, rozwój postawy patriotycznej polega na stopniowym przechodzeniu od egocentryzmu poprzez socjocentryzm do obiektywizmu

i zdolności krytycznego postrzegania ojczyzny. Osiągnięcie dojrzałości we własnym podejściu do ojczyzny związane jest z dojrzałością w zakresie tożsamości postrzegania siebie i swojego związku z ojczyzną w zindywidualizowany sposób. Stanowi to podstawę dla otwartości i przychylności wobec Innych (Piaget, Weil, 1951, za: Szczurkowska, 2016, s. 97).

## Motyw przynależności

Źródeł patriotyzmu można dopatrywać się w motywie przynależności. Jak pisze Wojciszke (Wojciszke, 2011, s. 45), za motyw w psychologii społecznej rozumie się „świadomy lub automatyczny proces nadający ludzkiemu działaniu energię i kierunek”. Wymienia on cztery najważniejsze motywy leżące u podłoża ludzkich działań społecznych. Są to: przynależność społeczna, sprawczość, poznanie i samoocena. Czynniki włączające, sposoby ich realizacji oraz kryteria nasycenia są specyficzne dla każdego z motywów (Wojciszke, 2011, s. 46).

Tabela 1

Specyfika motywu przynależności

Specyficzne czynniki aktywizujące	Wykluczenie społeczne
Skutki deprywacji motywu	– samotność – pobudzenie – zagrożenie – poczucie bezsensu
Sposoby realizacji	– naprawa relacji – budowa nowych relacji – utożsamienie się z własną grupą – odrzucenie grup obcych
Specyficzne kryteria nasycenia	– poczucie przynależności
Niespecyficzne konsekwencje nasycenia	– afekt pozytywny – bezpieczeństwo – poczucie sensu

Źródło: Wojciszke, 2011, s. 46.

Potrzebę przynależności i miłości, która wyraża się między innymi przynależnością do grup, można zauważyć w teorii hierarchii potrzeb Abrahama Masłowa (1943). Postrzega on chęć człowieka do bycia w grupie jako coś naturalnego, jedną z podstawowych ludzkich potrzeb (Maslow, 1943, s. 380–381). Patriotyzm wydaje się być bezpośrednią pochodną potrzeby przynależności.

B. Wojciszke zaznacza, że motywy występują powszechnie wśród jednostek, społeczeństw i kultur (Wojciszke, 2011, s. 45). Są realizowane pomimo przeszkód, a trwała deprywacja tych motywów ma dla człowieka szkodliwe skutki.

Skąd taka powszechność i siła motywu przynależności? Na pierwszy plan zdają się wychodzić ewolucyjne korzyści płynące dla człowieka z bycia w grupie. Według psychologów ewolucyjnych, życie w grupie jest głównym przejawem adaptacji gatunku ludzkiego (Buss, 2003, s. 279). Jest uniwersalną strukturą gatunku ludzkiego (Buss, 2003, s. 87). Przetwanie jednostki w grupie staje się znacznie bardziej prawdopodobne. Ma ona dużo większe szanse na skuteczną obronę przed drapieżnikami, a także na upolowanie większej zwierzyny. Ponadto, z racji na konflikty międzyludzkie, przybierające czasami silnie agresywną formę, życie w grupie staje się korzystniejsze, gdyż grupa może wstawić się za jednostką w krytycznych sytuacjach. Patrząc na to zjawisko z perspektywy grupy, jej przetrwanie jako całości, gwarantuje przetrwanie jej członków. Można więc ostrożnie wnioskować, że, z perspektywy psychologii ewolucyjnej, jednym ze źródeł patriotyzmu jest leżące głęboko u jego podłoża pragnienie przetrwania. Patriotyzm realizuje się poprzez przynależność do grupy, z czego wynika czerpanie różnorodnych korzyści zwiększających przystosowanie jednostki. Obywatel ma więc bardzo istotny powód w tym, by bronić swojej grupy narodowej i wstawiać się za nią. Jeśli więc ojczyźnie coś zagraża, uwidacznia się to w zmianach postaw obywateli, które stają się bardziej zorientowane na przyjmowanie postaw popierających przywódcę. John Mueller zauważył i opisał zjawisko, które nazwał efektem „*Rally round the flag*”. Oznacza on nagły i znaczący wzrost popularności w opinii publicznej Prezydenta Stanów Zjednoczonych w odpowiedzi na pewne rodzaje dramatycznych międzynarodowych wydarzeń, w których biorą udział Stany Zjednoczone (Mueller, 1970, s. 34). Efekt ten potwierdzono między innymi w związku z atakami 11 września. Poparcie obywateli dla George’a Busha w okresie od 10 do 15 września 2001 r. wzrosło z 51% do 86% (Hetherington, Nelson, 2003, s. 37).

### **Tożsamość grupowa i preferencja grupy własnej**

Z patriotyzmem powiązane jest zjawisko tożsamości grupowej, której cztery rodzaje wymienia Sonia Roccas (2008). Są one odrębne, choć ze sobą powiązane. Wymiary te postaram się odnieść do zjawiska pa-

triotyzmu. Pierwszy odwołuje się do tego, jak dalece jednostka uważa przynależność do danej grupy za ważną część tego, kim sama jest. Dla osób przyjmujących postawę patriotyczną, kwestia ich obywatelstwa jest ważną częścią ich tożsamości, sprawia to, iż często definiują się poprzez przynależność do grupy narodowej. Kolejny wymiar to zaangażowanie dotyczące motywacji do działania na rzecz dobra grupy nawet kosztem własnych, indywidualnych interesów. Jak zauważa sama S. Roccas, jest to typowa składowa patriotyzmu. Patriotci często deklarują gotowość poniesienia strat w imię obrony ojczyzny. Ponadto, żywią bardzo silne pozytywne uczucia względem własnego narodu. Uważają, że interes indywidualny powinien zostać podporządkowany interesom państwa. Trzeci wymiar to podporządkowanie, czyli stopień, w jakim jednostka podporządkowuje się normom, symbolom i przywódcom grupy. Patriotci wyrażają szacunek do prawa i przywódców, a nawet symbole, takie jak choćby flaga czy hymn narodowy mają dla nich ogromną wartość, często zabarwioną emocjonalnie. Ostatni wymiar to poczucie wyższości, czyli przekonanie, że grupa własna jest lepsza od innych. Uważa się, że takie przekonanie to niemal automatyczna konsekwencja podziału świata społecznego na swoich i obcych (Wojciszke, 2011, s. 453).

Utożsamienie się z grupą wiąże się z podziałem świata społecznego na kategorie „my–oni”. Już w 1906 r. William G. Sumner napisał, że lojalność względem własnej grupy i poświęcenie dla niej wzrasta wraz z nienawiścią i pogardą dla osób spoza grupy. Braterstwo wewnątrz grupy i agresywność na zewnątrz niej wspólnie nabierają intensywności, będąc produktami tej samej sytuacji. Te relacje i odczucia tworzą społeczną filozofię (Sumner, 1906, s. 13). W późniejszych latach, przekonanie względem tego, iż grupa własna jest w pewien sposób lepsza od innych, nazwane zostało preferencją grupy własnej. Wyjaśnienie tego zjawiska sprowadza się najczęściej do dwóch propozycji teoretycznych: rzeczywistego konfliktu interesów oraz teorii tożsamości społecznej (Wojciszke, 2011, s. 478, 488).

Rzeczywisty konflikt interesów postuluje, iż to rywalizacja między grupami o niewystarczające dla wszystkich zasoby jest powodem stronniczości międzygrupowej i odpowiadającego jej negatywnego traktowania członków grup obcych. Jedną z najśłynniejszych eksperymentalnych demonstracji tej teorii jest *Robbers Cave Experiment* Muzafera Sherifa (1961). W eksperymencie tym wzięło udział dwudziestu dwóch jedenastoletnich chłopców. Zaaranżowano sytuację obozu letniego, gdzie badacze wcielili się w role obozowego personelu. Chłopców rozdzielono do

dwóch równych grup, zamieszkujących odrębne szałas. Zachęcano ich do zaprzyjaźniania się, tworzenia między sobą więzi, mając na celu rozwijanie w nich poczucia tworzenia i bycia w grupie. Dwie grupy przybrały nawet nazwy (Orłów i Grzechotników). Następnie badacze wprowadzili serię rywalizacyjnych aktywności, które sprawiły, iż członkowie grup nastawili się przeciwko sobie w obliczu możliwości zdobycia cennej nagrody. Zaskutkowało to wrogością międzygrupową wyrażaną poprzez używanie przezwisk czy wdawanie się w bójki. Ostatecznie, badacze podjęli próbę zażegnania wrogości między grupami poprzez zaangażowanie chłopców w sytuacje wzajemnej zależności od siebie i postawienie przed oboma grupami wspólne cele. Działanie to dało rezultat relatywnej harmonii między grupami. M. Sherif, na podstawie swojego eksperymentu, wywnioskował, że negatywne nastawienia względem grup obcych pojawiają się wtedy, gdy grupy rywalizują o ograniczone zasoby. Stwierdził też, że napięcia międzygrupowe można zredukować i stworzyć pozytywne relacje, ale tylko w obecności celu, który może być osiągnięty wyłącznie przy kooperacji dwóch grup (Sherif, 1961, s. 151–195). Ilustracją rzeczywistego konfliktu interesów na płaszczyźnie międzynarodowej jest badanie Lauren M. McLaren (2003), która zajęła się tematem spostrzegania emigrantów w siedemnastu krajach europejskich. Okazało się, że gdy obywatele postrzegali ich jako konkurencję na rynku pracy czy w ramach dóbr oferowanych przez opiekę społeczną, tym bardziej opowiadali się za usunięciem ich ze swojego kraju. Widzieli ich jako zagrożenie dla własnych interesów, a więc chcieli się pozbyć konkurencji (McLaren, 2003, s. 911).

Do wspomnianej wcześniej tożsamości społecznej odwołuje się teoria tożsamości społecznej. Przedstawiona została przez Henriego Tajfela i Johna Turnera (1986) jako próba wyjaśnienia zachowań międzygrupowych. Według tej teorii, jednym z kluczowych determinantów nierównego spostrzegania grup jest potrzeba podniesienia poczucia własnej wartości. Potrzeba jednostki do pozytywnego postrzegania własnej osoby jest przenoszona na grupę, do której ona należy, co tworzy tendencję do postrzegania swojej grupy w pozytywnym świetle i, dla porównania, grupy obcej (innej niż swoja) w świetle negatywnym. Znaczy to, że jednostki szukają powodów, by dowieść dlaczego ich grupa jest lepsza.

Teorię tę ilustrują badania z użyciem paradygmatu minimalnej sytuacji grupowej (Tajfel, 1970, s. 96–102). W pierwszej fazie badania uczestnicy, są anonimowo rozdzielani do dwóch grup na podstawie jakiegoś pozbawionego znaczenia, często losowego, kryterium np. rzutu monetą. W drugiej fazie uczestnicy dystrybuują jakimś wartościowym zasobem

(np. pieniędzmi) pomiędzy uczestnikami, których zidentyfikować mogą tylko na podstawie tego, z której grupy pochodzą (swojej lub obcej). Eksperymenty przy użyciu tego paradygmatu zazwyczaj przynoszą wyniki wskazujące na to, że uczestnicy są skłonni przydzielać więcej zasobów członkom własnej grupy niż grupy obcej. Według teorii tożsamości społecznej, ludzie przyznają więcej zasobów członkom swojej grupy, ponieważ w takim, przypadku minimalnej różnicy, faworyzowanie grupy własnej jest jedynym sposobem na osiągnięcie pozytywnego zróżnicowania między swoją grupą a obcą. Trywialna różnica między grupami jest w stanie wywołać zjawisko faworyzacji grupy własnej, czyli bardziej pozytywnych zachowań i ocen skierowanych względem jej członków niż na identyczne osoby spoza grupy.

Zjawiskiem idącym w parze z faworyzacją grupy własnej jest deprecjacja grupy obcej. Oba te zjawiska składają się na preferencję grupy własnej (Wojciszke, 2011, s. 488). Skoro efekt ten zauważalny jest w badaniach, gdzie zróżnicowanie między grupami jest na tak mało znaczącym poziomie, powinien on także zachodzić w relacjach międzynarodowych. Amélie Mummendey, Andreas Klink i Rupert Brown (2001) przeprowadzili eksperymenty, w których zadaniem badanych (Niemców i Brytyjczyków) było wystawienie pozytywnej oceny swojemu narodowi. Sposób w jaki mieli to zrobić determinowały trzy różne warunki badania. Pierwsza grupa miała ocenić swój naród poprzez porównanie z innym (niesprecyzowanym) narodem. Druga grupa poprzez porównanie odnoszące się do przeszłości swojego narodu, tzn. współcześnie i w przeszłości (bez odniesienia do innych narodów). Następnie badanym przedstawiano informacje, które wzmacniały pozytywną ocenę własnej grupy (np. wskazywały na zalety systemu zdrowia danego państwa). Zależnie od warunku, informacje te sformułowane były z użyciem porównań lub bez. Kolejnym etapem badania było wypełnienie kwestionariusza, który zawierał serię pytań mierzących wewnątrzgrupową (narodową) identyfikację oraz wewnątrzgrupową dumę (z powodu np. historii danego kraju, jego kultury). Gdy badani mieli za zadanie ocenić swój naród poprzez porównanie współczesności z przeszłością, skłonni byli do wyrażania wiele miłości do swojego kraju, ale nie ujawniał się przy tym żaden znaczący wzrost uprzedzenia do obcokrajowców. Natomiast w grupie, która oceniała swój naród poprzez porównanie z innymi, ujawnił się wzrost uprzedzenia do obcokrajowców. Przywołanie różnic międzygrupowych wywołuje się automatycznie uruchamiać deprecjację grupy obcej, także na



poziomie międzynarodowym. W zróżnicowanych etnicznie państwach, jak Stany Zjednoczone, patriotyzm, poprzez różne symbole (np. flaga czy odśpiewanie hymnu), może łączyć ludzi o różnym pochodzeniu. Nie musi mieć on elementu deprecjacji grupy obcej (innych państw), jeśli obywatele nie skupiają się na porównaniu międzynarodowym. Gdy obywatele USA zaczynają myśleć o swoim państwie jako lepszym w porównaniu z innym państwem (np. z Meksykiem), może to wywołać uprzedzenia względem innych grup narodowych (Mummendey, Klink, Brown, 2001, s. 159–168).

### Naród jako rodzina

George Lakoff, lingwista kognitywny, zauważa, że język jakim Amerykanie opisują kwestie dotyczące spraw państwowych, sprowadza się w znacznej mierze do nieświadomej metafory „Narodu jako Rodziny”. Uczniowie w szkołach poznają „ojców założycieli”, na wojnę wysyłani są „synowie i córki”, nawet jeśli nie są to faktyczne dzieci osoby posługującej się tym zwrotem. W innych krajach istnieją metafory „Matki Rosji”, „Matki Indii” czy termin „ojczyzny” (w którym dostrzec można słowo „ojciec”). G. Lakoff twierdzi, że liberałowie odnoszą się do wartości wyrastających z konceptualnego paradygmatu, który nazywa on „opiekującym się rodzicem” (*nurturant parent*) – włączając w to wartości empatii i odpowiedzialności za innych. Natomiast konserwatyści odwołują się do mentalnej metafory zakładającej dyscyplinę i samodzielność, którą nazywa „wymagającym rodzicem” (*strict parent*). Oba modele mają na celu zwrócenie się ku potrzebom powiązania i bezpieczeństwa, jednak w radykalnie różne sposoby (Lakoff, 2008, s. 76–82).

Również odnosząc się do idei rodziny, ciekawe spostrzeżenia dotyczące psychologii patriotyzmu, zawarł w swoim eseju zatytułowanym *The Psychology of Patriotism* (2006) Michael J. Bader. Jest on psychologiem i psychoanalitykiem, który prowadzi prywatną praktykę w San Francisco, a we wspomnianym tekście dzieli się swoimi doświadczeniami zawodowymi i przemyśleniami w kontekście psychologicznych źródeł patriotyzmu. Píše, że patriotyczne symbole, takie jak flaga, reprezentują zrealizowanie pragnień powiązania i bezpieczeństwa. W tym sensie, naród staje się metaforą rodziny, której funkcją jest dostarczanie psychicznego bezpieczeństwa i powiązania. Patriotyzm staje się pewnego rodzaju

„pojemnikiem” na zbiór potrzeb psychologicznych oryginalnie mających swe miejsce w rodzinie.

M. J. Bader u swoich klientów dostrzega cierpienie związane z frustracją potrzeby przywiązania i poczucia bezpieczeństwa. Opisuje przypadek, w którym rodzice zawiedli w ochronie dziecka i próbują uzyskać autorytet poprzez arbitralne, zastraszające i niespójne sposoby. W takiej atmosferze, dziecko dorasta w poczuciu braku bezpieczeństwa i z trudnościami w zaufaniu innym. Jednak, mimo, iż potrzeby te nie zostają zaspokojone, nie oznacza to, że opuszczają one jego pragnienia. Ludzie próbują je zaspokoić na różne sposoby. Poczuc się jak „Amerykanin”, identyfikować się ze „Stanami Zjednoczonymi Ameryki”, to poczuć się wreszcie bezpiecznym i powiązanim z innymi. Patriotyzm ustanawia pewne „my”, które zaspokajają dążenia do powiązania i przynależności, które tak często są niezaspokajane w życiu prywatnym. Ponadto, oferuje obraz silnego i sprawiedliwego zwierzchnictwa, w związku z którym możemy czuć się bezpiecznie. M. J. Bader uważa, że pragnienia, które powinny być oryginalnie zaspokajane w dzieciństwie przez rodziców, dorośli projektują na różne formy autorytetów społecznych.

Jako zilustrowanie swojej koncepcji, podaje przykład zbiorowej odpowiedzi na atak 11 września 2001 r. oraz reakcji społeczności na katastrofę spowodowaną huraganem Katrina. W pierwszym przypadku, Amerykanie poszukiwali w rządzie zapewnień bezpieczeństwa i obrony, włączając w to nawet fizyczny odwet na wrogach. Na poziomie symbolicznym jednak poszukiwali w swoich przywódcach zapewnienia ochrony i siły zazwyczaj utożsamianej z tą, którą dostarcza ojciec. W drugim przypadku, ludzie pragnęli od rządu zapewnienia opieki i troski, pewnego rodzaju siatki asekuracyjnej, a więc przymiotów w amerykańskiej kulturze przypisywanych matkom.

Jak uważa M. J. Bader, społeczne postawy i zachowania są produktami złożonych interakcji pomiędzy czynnikami: racjonalnymi i irracjonalnymi, świadomymi i nieświadomymi oraz prywatnymi i publicznymi. Jednym z powodów, dla których patriotyczna żarliwość jest tak silna, i w rezultacie, tak podatna na manipulacje i wykorzystywanie, jest fakt, że patriotyzm jest głęboko zakorzeniony w ludzkiej psychice (Bader, 2006, s. 582–584).

Także Daniel Druckman (1994) napisał, że na poziomie narodu zaspokajane są ekonomiczne, socjokulturowe i polityczne potrzeby, dając jednostkom poczucie bezpieczeństwa, przynależności i prestiżu (Druckman, 1994, s. 44).

M. J. Bader (2006), pisze także o używaniu pewnej istotnej techniki politycznej, to znaczy wywołaniu poniżanego „innego”. Ma ona na celu wykreowanie doświadczenia wspólnoty i bezpieczeństwa. M. J. Bader podaje przykład zaspokajającego poczucia bycia razem, towarzyszącego byciu „Amerykaninem”, które jest pogłębiane i utrwalane przez stworzenie i demonizację „wroga”. Kiedyś byli nimi komuniści, teraz są to terroryści (Bader, 2006, s. 584). Członkostwo w grupie jest wzmocnione jeśli istnieją ludzie, którzy są z niej wykluczeni. Jeśli ludzie z zewnątrz są „źli” i „niebezpieczni”, wtedy pozwala to jednostkom będącym wewnątrz, czuć się dobrze, sprawiedliwie i bezpiecznie. Za poczucie niebezpieczeństwa i braku powiązania z innymi, które dotyka tak wielu ludzi, mogą być obwiniani „inni”. M. J. Bader uważa, że taktyka my–oni służy niestety podważaniu bardziej autentycznej wspólnoty, która mogłaby lepiej zaspokajać potrzeby psychologiczne (Bader, 2006, s. 584).

## **Podsumowanie**

Psychologiczne potrzeby bezpieczeństwa i chęci powiązania z innymi, stojące za patriotyczną żarliwością, są uniwersalne. Pragnienia te, jak każde inne, można zaspokajać w różny sposób. M. J. Bader uważa, że patriotyzm nie jest sam w sobie zły czy dobry. Wszystko zależy od tego, jak będzie wykorzystany i realizowany. W przypadku patriotyzmu, ogromny udział mają intensywne emocje, związane z ludzkimi potrzebami. Nie jest on kwestią wyłącznie poznawczych przekonań (Bader, 2006, s. 584). Istotne jest więc branie pod uwagę właśnie czynnika psychologicznego uwzględniającego emocje w próbach zrozumienia tego zjawiska.

Do zagadnienia udziału psychologii w patriotyzmie można podejść ze strony kilku ujęć teoretycznych. W artykule przedstawiono w ogólnym zarysie podejście psychologii społecznej, ewolucyjnej, rozwojowej, a także psychoanalityczne oraz lingwistyczne. Podejścia te nie wykluczają się nawzajem, a raczej tworzą spójny, lecz bardzo złożony obraz zjawiska patriotyzmu.

Ekspertyzy przeprowadzane w ramach psychologii społecznej pokazują proste mechanizmy zachodzące na poziomie międzygrupowym, które wnoszą istotny wkład w zrozumienie zdecydowanie bardziej złożonego zjawiska, jakim jest patriotyzm.

Opierając się na wnioskach z badań i rozważań psychologicznych, można podejmować próby planowania interwencji mających na celu zredukowanie niechęci międzygrupowej na poziomie międzynarodowym.

## Bibliografia

- Bader M. J. (2006), *The Psychology of Patriotism*, „Phi Delta Kappan”, nr 87(8).
- Buss D. M. (2003), *Psychologia ewolucyjna*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Druckman D. (1994), *Nationalism, patriotism, and group loyalty: A social psychological perspective*, „Mershon International Studies Review”, nr 38.
- Hetherington M. J., Nelson M. (2003), *Anatomy of a Rally Effect: George W. Bush and the War on Terrorism*, „Political Science and Politics”, nr 36(1).
- Lakoff G. (2008), *The political mind: A cognitive scientist's guide to your brain and its politics*, Viking Penguin Press, New York.
- Maslow A. H. (1943), *A Theory of Human Motivation*, „Psychological Review”, nr 50.
- McLaren L. M. (2003), *Anti-immigrant prejudice in Europe: Contact, threat perception, and preferences for the exclusion of migrants*, „Social Forces”, nr 81(3).
- Mueller J. E., (1970), *Presidential Popularity from Truman to Johnson*, „The American Political Science Review”, nr 64(1).
- Mummendey A., Klink A., Brown R. (2001), *Nationalism and patriotism: National identification and out-group rejection*, „British Journal of Social Psychology”, nr 40(2).
- Roccas S., Sagiv L., Schwartz S. H., Halevy N., Eidelson R. (2008), *Towards a unifying model of identification with groups: integrating theoretical perspectives*, „Personality and Social Psychology Review”, nr 12.
- Sherif M., Harvey O. J., White B. J., Hood W. R., Sherif C. W. (1961), *Intergroup conflict and cooperation: The Robbers Cave experiment (Vol. 10)*, Norman, OK University Book Exchange, Oklahoma.
- Sumner W. G. (1906), *Folkways: A Study of the Social Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals*, Ginn, Boston.
- Szczurkowska J. (2016), *Ja patriota. Psychologia patriotyzmu*, Difin SA, Warszawa.
- Tajfel H. (1970), *Experiments in intergroup discrimination (abstract)*, „Scientific American. Springer Nature”, nr 223.
- Tajfel H., Turner J. C. (1986), *The social identity theory of intergroup behavior*, w: *The psychology of intergroup relations*, red. S. Worchel, W. G. Austin, Nelson-Hall, Chicago.
- Wojciszke B. (2011), *Psychologia społeczna*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

## **Psychological faces of patriotism**

### **Summary**

Patriotism, being a complex phenomenon, is a subject to the study of many sciences, including psychology. The aim of the article is to present various approaches to the issue of the contribution of psychological processes occurring within patriotism and to draw attention to an important psychological factor when studying this phenomenon. The research method consisted of searching for scientific articles using the EBSCO and Google Scholar bases. As Bogdan Wojciszke believes, patriotism is an attachment and a positive attitude towards one's nation and is one of the kinds of social identity. Jolanta Szczurkowska lists three components of patriotic attitude and describes the stages of its development. Patriotism also involves the motive of belonging. An evolutionary approach indicates the benefits of belonging to a group. Individuals have a greater chance of survival and living in prosperity. Patriotism can also be linked to the need of belonging in Maslow's hierarchy of needs and to the four dimensions of group identity listed by Sonia Roccas. Between groups (also national) occurs the phenomenon of in-group favoritism. Attempts to explain it usually take place on the basis of a realistic conflict theory and the social identity theory. George Lakoff draws attention to the metaphor of „Nation as Family.” In patriotism, Michael J. Bader sees mainly an attempt to satisfy the needs of security and connection. In the case of patriotism, intense emotions connected with human needs, and not only cognitive beliefs, have their share.

**Key words:** patriotism, psychology, belonging, in-group favoritism

### **Nota o autorze**

**Anna Rybicka** (a.rybicka.15@gmail.com, telefon: 784 042 328) – studentka piątego roku psychologii w Instytucie Psychologii na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zainteresowania naukowe: psychologia społeczna, psychologia zdrowia, związki psychologii z medycyną.

